

ДОСЛІДЖЕННЯ ЧЕСЬКОЇ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ В КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

В статті висвітлено основні напрями та зміст дослідницької діяльності істориків-богемістів Київського університету в середині XIX–XXI ст. у контексті становлення та розвитку історичного слов'янознавства. Особлива увага приділена її загальним закономірностям та специфічним рисам на різних етапах, а також внеску окремих університетських кафедр у вивчення історії Чехії.

Ключові слова: богемістика, слов'янознавство, Університет Св. Володимира, Київський університет, історія Чехії, історики-богемісти, кафедра історії та літератури слов'янських нарід, кафедра слов'янської філології, кафедра історії слов'ян, кафедра історії Центральної та Східної Європи.

Слов'янознавча проблематика становить важливу складову сучасної історичної науки. Проте історія розвитку богемістики, що займається вивченням історії, мови та культури чехів, в Київському університеті досі не була предметом системного та збалансованого аналізу. Тому вельми актуальним наразі є заповнення наукової прогалини, переосмислення традицій та ролі цього навчального закладу серед інших славістичних центрів, встановлення основних чинників, напрямів та перспектив дослідницької діяльності вітчизняних вчених-богемістів.

Формування вітчизняного слов'янознавства в цілому та богемістики зокрема значною мірою пов'язано з діяльністю університетів Російської імперії, де в 30–40-х рр. XIX ст. у відповідності із статутом 1835 р. (§ 11) були утворені кафедри історії та літератури слов'янських нарід¹. Серед цих вишів провідне місце належало Імператорському Університету Св. Володимира, котрий був заснований 8 листопада 1833 р. та розпочав лекційну діяльність 28 серпня 1834 р., маючи в своїй структурі єдину історичну кафедру – всесвітньої і російської історії та статистики, де закладалися підвалини наукової розробки проблем історії слов'ян². Із прийняттям нового статуту 1842 р. в університеті значно активізувалися зусилля по організації славістичної кафедри на історико-філологічному відділенні філософського факультету, розгорнулося викладання фахових дисциплін у повному обсязі, передбаченому Міністерством народної освіти, та здійснення цілої низки наукових заходів, переважно філологічного характеру. Викладачам слов'янознавства ставилося за обов'язок читати свій предмет, виходячи з «підвалин російської народності», не торкаючись будь-яких політичних питань, в дусі затвердженої програми вивчення слов'яно-російської філології, розробленої І. І. Срезневським (1849). Після припинення існування філософського факультету у 1850 р. його колишні відділення перетворилися на самостійні факультети³.

У 1863 р. було схвалено проект реорганізації історико-філологічного факультету, закріплений невдовзі в університетському статуті. Він передбачав утворення поруч з відділеннями історичних наук та класичної філології спеціального відділення слов'яно-російської філології. Водночас замість колишніх кафедр історії та літератури слов'янських нарід встановлювалися кафедри слов'янської філології, котрим пропонувалося в викладання наступних дисциплін: слов'янські нарідчя, історія слов'янських літератур, слов'янські старожитності. Додатково при юридичному факультеті створювалася кафедра слов'янських законодавств. За наступним статутом 1884 р. в університеті вперше запроваджувався самостійний курс з історії південних та

західних слов'ян, що являв собою до цього часу лише складову частину загального філологічного огляду слов'янських народів. Передісторія таких нововведень та їхні наслідки здатні пояснити причини якісно нового етапу в становленні вітчизняного слов'янознавства⁴.

У другій половині XIX ст. Університет Св. Володимира перетворився на один з провідних центрів європейського слов'янознавства, де працювала ціла плеяда видатних істориків. Завдяки зусиллям М. Ф. Владимирського-Буданова, О. О. Котляревського, Т. Д. Флоринського, Ф. Я. Фортинського, В. Я. Яроцького та ін. викладання славістики піднялося до рівня тогочасної університетської науки, розширилися її рамки та змістовність, налагоджувалися зв'язки з російськими та зарубіжними славістичними осередками. Враховуючи те, що слов'янознавство в Російській імперії було пов'язане спершу з політичним слов'янофільством (панславизм), поряд філологічно-археографічного сегменту суттєво розрослися історичний та етнографічний. Цим значною мірою визначалися пріоритети в наукових уподобаннях викладачів університету⁵.

У зазначений період по висхідній лінії розвивається дослідження різних аспектів історії слов'янських народів. Відбувалося це в рамках декількох основних історіографічних шкіл, представники яких, різні за своїми переконаннями, пропонували власне бачення слов'янської історії, концепції історичного процесу, систему тлумачення фактів і явищ, свою оригінальну методологію дослідження, специфічне ставлення до джерел. Аж до початку XX ст. у вітчизняній історичній славистиці існувало три основних напрями: слов'янофільський, народницький та позитивістський. На зміну нечисленним розробкам із славістичної тематики, що базувалися переважно не на ретельному аналізі джерел, а були більшою чи меншою мірою запозиченням із зарубіжної літератури, врешті-решт приходять ґрунтовні, багатопланові, фактологічно виважені наукові праці, які й до сьогодні не втратили свого пізнавального значення. Накопичення значного обсягу джерел та вихід у світ наукових досліджень, що стали не тільки відправним пунктом для подальшої розробки різноманітних проблем, але й значним досягненням світової славістики, безумовно, позитивно вплинуло на рівень університетського слов'янознавства⁶.

Проте на початку XX ст. в Університеті Св. Володимира все ще була відсутньою яскраво виражена історико-славістична школа. Це пояснювалося, насамперед, тим, що на той час не існувало профільної кафедри та відповідної спеціалізації (історичного слов'янознавства). Дана проблема мала шанс бути вирішеною наприкінці 1919 р., коли передбачалося відкриття кафедри історії слов'ян, яка, однак, так і не розпочала свою роботу через реорганізацію університету в 1920 р.⁷.

Незважаючи на перешкоди об'єктивного і суб'єктивного характерів, що гальмували розвиток університетського слов'янознавства, загальні тенденції цього процесу мали прогресивний характер, вихованці та представники університету посідали чільне місце серед інших вітчизняних і зарубіжних славістів. Це повною мірою стосується й історії Чехії, одним з родоначальників вивчення якої став відомий історик-медієвіст Антон Микитович Ясинський (1864–1933) – доктор загальної історії, професор, член-кореспондент Чеського товариства наук, член Чеської академії наук та мистецтв (1907), академік АН БРСР (1928)⁸. Після закінчення Першої київської гімназії (1884) та історико-філологічного факультету Університету Св. Володимира (1888), він був залишений для продовження науково-викладацької діяльності. Упродовж 1890–1893 рр. працював вчителем історії в Київському кадетському корпусі та в жіночій гімназії В. М. Ващенко-Захарченко. Захистивши дисертацію у 1895 р., А. М. Ясинський отримав ступінь магістра й почав читати в університеті лекції з середньовічної історії в якості приват-доцента. Того ж року був призначений вчителем історії в Першій гімназії, одночасно викладаючи в Інституті шляхетних дівчат. Восени 1896 р. він прийняв запрошення Юр'ївського (Дерптського, нині – Тартуського) університету на посаду екстраординарного (з 1901 р. – ординарного) професора по кафедрі всесвітньої історії. З 1911 р. працював у вищих навчальних та науково-дослідних установах Москви, Воронежу, Вітебська, Смоленська⁹.

Формування А. М. Ясинського як провідного вченого-слависта, фахівця із соціально-правової історії Чехії розпочалося саме в «український період» життя, у стінах Університету Св. Володимира, де пройшли студентські роки, початок наукової та педагогічної діяльності. Про цей період можна знайти деякі відомості в особистому архіві його двокюрідної сестри, бібліографа Київського університету З. З. Піскорської (Андрієнко) та в щоденнику історика В. К. Піскорського¹⁰.

Магістерська дисертація «Занепад земського устрою в Чеській державі (X–XIII ст.)» (1895) та докторська «Основи соціального устрою чеського народу в епоху панування звичаєвого права» (1901) захищалися Ясинським у Києві. Докторську дисертацію, видану у двох томах під загальною назвою «Нариси і дослідження з соціальної та економічної історії Чехії в середні віки», було відзначено преміями ім. проф. О. О. Котляревського (за перший том) та ім. М. В. Ломоносова (за другий). Працюючи в університетах та інших установах Росії, Білорусії, він часто навідувався до Києва (1911 р., приміром, приїздив на XI Археологічний з'їзд) та підтримував плідні зв'язки з місцевою науковою громадськістю¹¹.

У своїх дослідженнях А. М. Ясинський розробив численні проблеми соціально-економічної, аграрної та правової історії середньовічної Чехії. Ним було запроваджено своєрідну й доволі оригінальну періодизацію соціального розвитку чеського народу. Найдавніша стадія отримала назву «колективних форм побуту». Ця стадія змінилася, за Ясинським, «земським устроєм», для якого характерним є майнова нерівність, наявність суспільних прошарків та державного апарату управління, однак, при збереженні заснованих на «самобутніх, колективних формах побуту» правових норм. Учений тлумачив феодалізм як «станово-привілейований устрій», що прийшов у другій половині XIV ст. на зміну «земському» та знищив юридичну самобутність народу¹².

Праці А. М. Ясинського з історії Чехії присвячено насамперед аналізу розвитку чеського суспільства в добу переходу від «земського устрою» до «станово-привілейованого». Головну увагу він приділив питанню щодо ступеня та характеру іноземного, точніше німецького впливу на долю Чехії XIII–XIV ст., який мав місце, зокрема, внаслідок колонізації. Цей вплив уявлявся Ясинському, по суті, другорядним чинником, котрий, проте, отримав важливе значення тому, що держава вже дозріла для відповідних соціальних змін. Докладно розглянувши процес виникнення станів, апарату управління центральних та земських установ, розділення держави на адміністративні області, соціальну організацію села, розвиток найважливіших господарських документів, Ясинський констатував, що німецькі організаційні форми були прийняті в Чехії XIII–XIV ст. лише відносно деяких суспільних явищ, а тому ні в якому разі не можна говорити про повну асиміляцію чеських інституцій німецькими¹³.

Подібна позиція викликала неабиякі заперечення як в Росії, так і в Чехії. Лише багато років по тому було визнано заслуги А. М. Ясинського, зокрема, його роль у боротьбі проти однобічних уявлень про механічне запозичення Чехією суспільних і правових порядків Німеччини. Проте й наприкінці XIX – на початку XX ст. критики ставили праці цього богеміста вище праць деяких чеських і німецьких учених, відмічаючи в них ґрунтовні огляди джерел та літератури, використання всього доступного історичного матеріалу, ясність викладення, оригінальність висновків¹⁴.

У своїх працях із соціально-економічної історії Чехії Ясинський виступав також проти теорії індивідуального або приватного землеволодіння західних науковців Н. Д. Фюстеля де Куланжа, К. Т. Інама-Штернегга, Х. Віттиха, Ф. Сібома та Б. Гільдебранда, які зазначали, що на перших стадіях розвитку в народній масі переважали раби й залежні люди, а самі форми спільного володіння полями та угіддями виникли згодом під впливом фінансових та економічних інтересів землевласників. Створивши нарис аграрних відносин у Чехії в X–XIII ст. і першим дослідивши чеські поземельні описи-урбарії, вчений прийшов до висновку, що головну масу залежного селянства становили вихідці з колись вільного сільського населення¹⁵.

А. М. Ясинський, без перебільшення, вважається одним з найвидатніших вітчизняних істориків Чехії, а його праці – верхівкою історичної богемістики зазначеної доби («Чеське свідчен-

ня XIV століття про російське металеве виробництво» (1898), «Сприяння чехів успіхам германізації на берегах Балтійського моря» (1898), «Основні риси розвитку права в Чехії XIII–XV ст.» (1902); «Запровадження німецького права в селах Чехії XIV століття» (1903), «Присяга селян по чеському середньовічному праву» (1904), «Лекції з історії середніх віків. Раннє середньовіччя» (1910), «Емфітевзис та перемір полів в середньовічній Чехії» (1929) та ін.)¹⁶. За своєю науковою значущістю вони з повним правом можуть стояти поряд з працями П. Г. Виноградова з аграрної історії Англії середніх віків, М. І. Кіреєва та І. В. Луцицького з аграрної історії Франції. Але найбільшого схвалення Ясинський дістав у самій Чехії, як учений, що зрозумів і дав правильну оцінку історичному значенню чеського народу й своїми працями суттєво збагатив знання в галузі давньої суспільної та соціальної історії чехів¹⁷.

Для розробки окремих питань історії та культури Чехії, крім А. М. Ясинського, чимало корисного зробили й інші науковці, котрі працювали в Університеті Св.Володимира в середині XIX – на початку XX ст. Серед них: К. Ф. Страшкевич (займався дослідженням чеської мови), А. В. Стороженко (дослідив Зеленогорський та Краледворський рукописи), А. І. Степович (вивчав історію слов'янських літератур, опублікував «Нарис історії чеської літератури (1886)»), Т. Д. Флоринський (підготував та видав «Посібник к лекціям з історії Чехії» (1915), де історія чехів викладалася від її початку до 1526 р.), Є. А. Рихлік (вивчав творчість чеського поета Ф. Л. Челаковського), В. О. Більбасов (досліджував діяльність Кирила та Мефодія, Яна Гуса), Іванішев М. Д. (займався історією слов'янських законодавств, в тому числі чеського)¹⁸.

Реорганізація університету, який фактично припинив своє існування в 1920 р. (натомість були засновані Вищий інститут народної освіти, Київський інститут народної освіти) та репресії 20–30-х рр. XX ст. проти інтелігенції, перш за все гуманітарної, спричинили розгром української славістики. Тому після відновлення його роботи в 1933 р. викладати славістичні дисципліни було майже нікому. Відродження славістики розпочалося лише за часів Другої світової війни (в евакуації) в умовах відомої політичної кон'юнктури та завершилося в організаційному сенсі у 1946 р., коли була відновлена кафедра слов'янської філології на філологічному факультеті, на чолі якої став академік Л. А. Булаховський. Від початку своєї роботи кафедра забезпечувала викладання західнослов'янських мов та літератур – чеської та польської¹⁹. З цього часу розпочинається й новий етап у розвитку університетської історичної богемістики. Вагомий внесок у вивчення чеської історії зробили науковці та вихованці різних кафедр історичного (1955–1964 рр. – історико-філософського) факультету Київського університету: І. С. Дзюбо, М. В. Кірсенко, О. О. Песчаній, І. О. Скрипка, В. П. Шумило та ін.²⁰

Гідне поповнення знайшла слава плеяда українських богемістів в особі відомого вченого-славіста Анатолія Федоровича Кізченка (1924–1991) – доктора історичних наук, професора. В 1948 – 1953 рр. він – студент міжнародного факультету, а потім відділу міжнародних відносин історичного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (отримав кваліфікацію – історик-міжнародник, референт-перекладач), в 1953–1956 рр. – аспірант кафедри нової історії та історії міжнародних відносин історичного, з 1955 р. – історико-філософського факультету. В червні 1956 р. А. Ф. Кізченко достроково захистив кандидатську дисертацію «Радянсько-чехословацькі відносини в період загрози фашизму і гітлерівської агресії (1933–1937 рр.)». А в листопаді 1972 р. ним була захищена докторська дисертація «Зовнішня політика Чехословаччини напередодні Другої світової війни (травень 1935 р. – березень 1939 р.)». Дисертаційні роботи вченого стали помітним явищем у вітчизняній славистиці та отримали високу оцінку спеціалістів²¹. З листопада 1956 р. А. Ф. Кізченко – старший викладач кафедри історії середніх віків та стародавнього світу, з липня 1961 р. – доцент. У 1967–1984 рр. він працював на новоствореній кафедрі історії зарубіжних соціалістичних країн, спочатку на посаді доцента, а з квітня 1974 р. – професора. В листопаді 1975 р. отримав звання професора. Впродовж 1960–1972 рр. перебував на посадах заступника декана, 1978–1988 рр. – декана історичного факультету, 1984–1989 рр. – завідувача кафедри історії середніх віків та стародавнього світу. Останні роки свого життя (з травня 1989 р.) працював професором цієї кафедри²².

За час роботи в університеті А. Ф. Кізченко не тільки розробив і читав значну кількість різноманітних нормативних та спеціальних лекційних курсів («Історія первісного суспільства», «Історія стародавнього Сходу», «Історія країн Азії, Африки та Латинської Америки (середні віки)», «Історія Китаю (середні віки)», «Історія південних та західних слов'ян (XVIII–XX ст.)», «Історія Чехословаччини», «Історія та культура Чехословаччини», «Гуситський рух у Чехії XV ст.», «Основи науково-дослідної роботи з історії зарубіжних соціалістичних країн» та ін.), а й був умілим популяризатором та інтерпретатором наукових знань, організатором історичної науки, займався активною дослідницькою роботою. Стилю науково-педагогічної діяльності вченого були властиві постійна увага до теоретично-методологічних питань, глибоке проникнення в суть досліджуваних явищ, оригінальний підхід до розв'язання складних проблем, блискуче знання фактичного матеріалу. Він успішно представляв вітчизняну науку на міжнародних та національних симпозиумах, конгресах, конференціях, брав участь в роботі кількох вчених рад по захисту кандидатських і докторських дисертацій, плідно працював як член редколегій низки фахових історичних видань, виступав з лекціями в українських та зарубіжних вишах (Чехословаччини, Німеччини, Угорщини, Югославії). Під його керівництвом успішно здійснювалася розробка комплексної наукової теми «Історіографія та джерела з проблем соціально-економічного розвитку, антифеодальної боротьби та суспільно-політичної думки європейських країн XII–XVIII ст.»²³.

Відвідуючи неодноразово Чехословаччину, А. Ф. Кізченко здобув там численних друзів та брав разом з ними участь в реалізації спільних наукових проєктів. Тривалий час він працював членом Правління Українського відділення Товариства радянсько-чехословацької дружби. Його ім'я стало своєрідною візитною карткою для багатьох колег по університетській спільноті при їхніх контактах з вченими інших осередків науки та освіти, в тому числі зарубіжних. Як багатогранний дослідник з широким науковим світоглядом, блискучий продовжувач славних традицій університетської богемістики, А. Ф. Кізченко створив на історичному факультеті широко знану далеко поза межами вишу школу славістів, представники якої наразі успішно працюють в науково-дослідних, навчальних й державних установах України та інших країн світу. Плідна діяльність вченого одержала високу оцінку. Він був нагороджений Почесним знаком Союзу чехословацько-радянської дружби I ст., бронзовою медаллю Я. А. Коменського Братиславського університету, срібною медаллю Я. Е. Пуркіне Брненського університету, медаллю З. Неєдли, урядовими нагородами (медалями) СРСР²⁴.

Свої наукові праці (понад 100), серед яких є монографії, підручники, навчальні посібники, брошури, статті, А. Ф. Кізченко присвятив різноманітним проблемам давньої, середньовічної, нової та новітньої історії слов'янських народів, в першу чергу внутрішній та зовнішній політиці Чехословаччини («До питання про боротьбу народних мас Чехословаччини за дружбу і союз з СРСР в період зростання загрози гітлерівської агресії» (1963), «Відносини між Чехословаччиною і Польщею напередодні Другої світової війни (1934–1938 рр.)» (1968), «Зовнішньополітичні відносини так званої «другої Чехословацької республіки» (1970), «Напередодні трагедії. З історії зовнішньої політики Чехословаччини, травень 1935 р. – березень 1938 р.» (1971), «Народи – друзі, народи – соратники» (1981), «Чехословаччина в соціалістичній співдружності» (у співавторстві) (1986), «Історія південних і західних слов'ян: підручник» (у співавторстві) (1966, 1987) та ін.)²⁵.

Безумовно, концептуальні положення історичних робіт А. Ф. Кізченка, які створювалися в певних історичних умовах в рамках ідеологічно заангажованих методологічних постулатів, наразі потребують об'єктивної оцінки та критичного переосмислення. Висвітлюючи події чехословацької історії з позицій догматики «розвиненого соціалізму», вчені радянського періоду почасти замінювали аналіз імперативом партійної доцільності та алгоритмом «класовості». Такий однобічний підхід серйозно звужував можливість для дійсно наукового висвітлення суспільно-політичної історії Чехії (Чехословаччини).

Проте й до сьогодні праці цього українського вченого-богеміста не втратили фактологічної цінності та актуальності. Особливо це стосується його монографії, яка побачила світ у 1971 р. В ній

вперше у вітчизняній історіографії на основі архівних дипломатичних документів відтворювалася динамічна, повна суперечливих моментів картина чехословацької зовнішньої політики 30-х рр. ХХ ст., визначалися її мета, зміст, характер і напрями, аналізувалися відносини Чехословацької республіки з іншими державами, ставлення керівництва країни до міжнародних подій напередодні Другої світової війни, що спричинили Мюнхенську трагедію²⁶. Не менш цінним за фактологічним наповненням та системою подачі матеріалу залишається для сучасної вищої школи підручник з історії південних і західних слов'ян (1966, 1987), членом авторського колективу й редактором якого був А. Ф. Кізченко. В підручнику знайшли відображення загальні закономірності й специфічні особливості соціально-економічного, політичного та культурного розвитку зарубіжних слов'янських країн, в тому числі Чехії, з давніх часів до середини 80-х рр. ХХ ст.²⁷

Традиції університетського слов'янознавства та богемістики як його важливої складової набули свого найбільш повного й вираженого продовження на історичному факультеті в роботі кафедри історії слов'ян, що була утворена в лютому 1967 р. за наказом Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти УРСР від 30 грудня 1966 р. На час виникнення кафедра мала назву «історії зарубіжних соціалістичних країн», з 1985 р. – «історії соціалістичних країн Європи», з 1990 р. – «історії західних та південних слов'ян», з 1996 р. – «історії слов'ян». В різні часи кафедру очолювали професори Дзюбка І. С. (1967–1971), Джеджула К. О. (1972–1988), Яровий В. І. (з 1988–2016)²⁸. 29 червня 2016 р. Вчена рада Київського національного університету імені Тараса Шевченка прийняла рішення про створення кафедри історії Центральної та Східної Європи шляхом об'єднання кафедр історії слов'ян та історії Росії в рамках нової освітньої програми «Східноєвропейські історичні студії» (завідувач кафедри – професор Мордвінцев В. М.). Наказ ректора №573-32 від 30 червня 2016 р. затвердив рішення Вченої ради університету²⁹.

Створення кафедри було обумовлене необхідністю підготовки фахівців з історії народів Центральної та Східної Європи, зважаючи на їхню роль у розвитку людської цивілізації та забезпеченні зовнішньополітичних інтересів України. Нині кафедра, колектив якої складається з 11 викладачів (професори Мордвінцев В. М., Яровий В. І., Стельмах С. П., Верба І. В., доценти Антонюк О. С., Ляпіна О. В., Мельничук О. П., Малацай І. В., Мотрук С. М., Руккас А. О., асистент Папакін А. Г.), забезпечує викладання історії цього регіону Європи від найдавніших часів і середньовіччя до нової доби і сьогодення в нормативних курсах «Історія народів Південно-Східної і Центральної Європи», «Історія народів Східної Європи» та дисциплінах вільного вибору, у тому числі з історії Чехії («Особливості історичного розвитку Чехії», «Історія гуситського руху в Чехії»). Здійснюється підготовка фахівців, які отримують ОКР «бакалавр» та «магістр». Широкою і різноманітною є тематика наукових досліджень богемістів кафедри. Ними активно розробляються проблеми національно-визвольного руху чехів, становлення та розвитку незалежної Чехословацької республіки, функціонування та краху тоталітарного режиму в Чехословаччині в другій половині ХХ ст., посттоталітарної трансформації, демократичного руху, «Празької весни» 1968 р., «ніжної революції» 1989 р., кризи та розпаду ЧСФР, сучасного становища Чеської Республіки, чесько-українських взаємин, історії української громади в Чехії тощо. Викладачі кафедри брали участь у розробці кількох наукових тем, які безпосередньо торкалися різних аспектів чеської історії. Серед них, зокрема, «Історія соціально-політичного розвитку слов'янських країн та українсько-слов'янські зв'язки», «Суспільно-політичні кризи та їх наслідки в країнах Центральної та Південно-Східної Європи (кінець 40-х – початок 90-х рр. ХХ ст.)», «Історія слов'янських народів в контексті становлення та розвитку українсько-європейських стосунків з давніх часів до початку ХХ ст.»³⁰. В результаті підготовлено до друку та опубліковано цілу низку наукових та навчально-методичних праць³¹.

Таким чином, починаючи із середини ХІХ ст. вивчення історії та культури чехів стало важливою складовою діяльності викладачів Київського університету. На жаль, за роки, що минули тут так й не було створено потужного науково-дослідного центру богемістики, спроможного те-

оретично й практично стимулювати системні розвідки в цій галузі, готувати нові покоління фахівців, сприяти повноцінному розвитку українсько-чеського співробітництва, поширенню знань про Чехію в Україні, а також гідно репрезентувати вітчизняну науку на міжнародній арені. Тому наразі вкрай необхідним є не тільки гідне продовження і збагачення традицій богемістики, а й розробка якісно нової концепції її подальшого розвитку.

¹ Досталь М. Ю. К истории создания кафедры славистики в Киевском университете Св. Владимира // Славяноведение в университетах России. – Тверь, 1993. – С. 9; Славяноведение в дореволюционной России. Изучение южных и западных славян / отв. ред. В. А. Дьяков, Д. Ф. Марков. – М., 1988. – С. 208–211.

² Історія Київського університету: монографія / І. В. Верба, О. В. Вербовий, Т. Ю. Горбань; кер. авт кол. В. Ф. Колесник. – К., 2014. – С.40; Київський університет імені Тараса Шевченка. Сторінки історії і сьогодні / за заг. ред. В. В. Скопенка. – К., 1994. – С. 9–14.

³ Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Университета Св. Владимира, 1834–1884. – К., 1884. – С. 284–286.

⁴ Досталь М. Ю. Вказ. праця. – С.19–21; Славяноведение в дореволюционной России: библиографический словарь / редкол.: В. А. Дьяков (отв. ред.) и др. – М., 1979. – С.43.

⁵ Див.: Лаптева Л. П. История славяноведения в России в конце XIX – первой трети XX века. – М., 2012. – С. 98–102.

⁶ Историография истории южных и западных славян: учеб. пособие / редкол.: И. В. Созин (отв. ред) и др. – М., 1987. – С. 179–180.

⁷ Журжа І. В. Становлення та розвиток слов'язознавства в Університеті Св. Володимира: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 2006. – С. 15.

⁸ Славяноведение в дореволюционной России: библиографический словарь. – С. 383.

⁹ Волков В. А., Куликова М. В., Логинов В. С. Московские профессора XVIII – начала XX веков. Гуманитарные и общественные науки. – М., 2006. – С. 290–291.

¹⁰ Архив проф. В. К. Пискорского // РДБ. – Ф.805 (рукописний відділ).

¹¹ Антон Ясинський – український дослідник чеського середньовіччя // Хроніка-2000. – Ч.1. «Україна-Чехія». – К., 1999. – Вип. 25–26. – С. 44–45; Историчний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле і сьогодення / під ред. проф. Г. Д. Казьмирчука. – К., 2004. – С. 323.

¹² Ясинский А. Н. Падение земского строя в Чешском государстве (X–XIII вв.). – К., 1895.

¹³ Ясинский А. Н. Основные черты развития права в Чехии в XIII–XV вв. Историко-юридический очерк // Сб. в честь М. Ф. Владимирского-Буданова. – Юрьев, 1901.

¹⁴ Див.: Иванов Ю. Ф. А. Н. Ясинский как историк Чехии // Вопросы истории славян. – 1966. – Вып.2. – С. 23–35; Казакова М.А. Исторические взгляды А. Н. Ясинского // Научные доклады высшей школы. Исторические науки. – 1961. – № 3; Москаленко А. Е. К изучению жизни и деятельности А. Н. Ясинского // Вопросы историографии и истории СССР. – Воронеж, 1969. – Т.85. – С. 252–268.

¹⁵ Ясинский А.Н. Очерки и исследования по социальной и экономической истории Чехии в средние века. – Юрьев, 1901. – Т.1; Самобутній розвиток соціального і аграрного устрою чеського села // Хроніка-2000. – Ч.1. «Україна-Чехія». – К., 1999. – Вип. 25–26. – С. 46–56.

¹⁶ Ясинский Антон Никитич. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rulex.ru/01320141.htm.

¹⁷ Krofta K. Jasinskij A. N. – Praha, 1935.– S. 3; Историография истории южных и западных славян. – С. 183–184.

¹⁸ Там само. – С. 71–72, 163, 297–298, 322–324, 342–343; Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Университета Св. Владимира, 1834–1884. – С. 625; Журжа І. В. Вказ. праця. – С. 12–15.

¹⁹ Нариси історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка / В. В. Різун, М. С. Тимошик, А. Є. Конверський та ін. – К., 2004. – С. 237, 242; Паламарчук О. Л., Чмир О. Р. Особливості підготовки студентів-славистів Київського університету імені Тараса Шевченка в сучасних умовах // philolog.univ.kiev.ua/library/zagal/Komparatyvni_doslidzhenna_12_2010/141_146.pdf.

²⁰ Див.: Яровий В. І. Становлення та розвиток історичного слов'язознавства в Київському університеті

імені Тараса Шевченка // Вісник Київ. ун-ту. Історія. – К., 1998. – Вип. 37. – С. 5–6.

²¹ Українські історики ХХ століття: бібліографічний довідник. Серія «Українські історики». – К., 2004. – Вип. 2, ч.3. – С. 79–111.

²² Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле і сьогодення. – С. 214.

²³ Архів Київського університету. – Ф.Р. – 1246. – Оп. 4 л. – Ув. 1991. – ППС-32.

²⁴ Там само.

²⁵ Євсєєнко І. В. Кізченко Анатолій Федорович. [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / редкол. В. А.Смолій (голова) та ін.; НАН України. Інститут історії України. – К., 2007. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Kizchenko_A.

²⁶ Кізченко А.Ф. Напередодні трагедії. З історії зовнішньої політики Чехословаччини, травень 1935 р. – березень 1938 р. – К., 1971.

²⁷ Історія південних і західних слов'ян: підручник / за ред. І. М. Гранчака, А. Ф. Кізченка, В. П. Чорнія. – К., 1987.

²⁸ Історія Київського університету. – С. 555–556; Яровий В. І. Вказ. праця. – С. 5.

²⁹ Кафедра історії Центральної та Східної Європи // se-europe.knu/index.php.

³⁰ Див.: Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле і сьогодення. – С. 89–95, 100, 321.

³¹ Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до ХХ ст): курс лекцій: навч. посібник / за ред. В. І. Ярового. – К., 2009; Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (Давня доба, Середньовіччя): навч. посібник / упоряд. В. І. Яровий, С. М. Мотрук, В. П. Шумило та ін.; за ред. В. І. Ярового. – К., 2011; Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (Т. 2. Нова доба): навч. посібник / уклад. В. І. Яровий, О. С. Антонюк, І. В. Малацай та ін.; за ред. В. І. Ярового. – К., 2016 та ін.

В статье освещены основные направления и содержание исследовательской деятельности историков-богемистов Киевского университета в середине XIX–XXI вв. в контексте становления и развития исторического славяноведения. Особое внимание уделено ее общим закономерностям и своеобразным чертам на различных этапах, а также вкладу отдельных университетских кафедр в изучение истории Чехии.

Ключевые слова: богемистика, славяноведение, Университет Св. Владимира, Киевский университет, история Чехии, историки-богемисты, кафедра истории и литературы славянских наречий, кафедра славянской филологии, кафедра истории славян, кафедра истории Центральной и Восточной Европы.

The article deals with basic directions and content of historians-bohemists research activity at Kyiv University in the middle of 19th – 21th centuries within the context of formation and development of historical Slavic studies. Particular attention is paid to its general laws and specific features in various stages, the contribution of individual university departments to study of the Czech history.

Keywords: Czech studies, Slavic studies, University of St. Vladimir, University of Kyiv, Czech history, historians-bohemists, Department of history and literature of the Slavonic dialects, Department of Slavonic philology, Department of history of the Slavs, Department of history of Central and Eastern Europe.